

Володимир Олексенко
Херсонський державний університет, Україна

**ДУПЛЕКСИВ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ СПОСОБІВ
РЕАЛІЗАЦІЇ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНОГО СИНКРЕТИЗМУ
У МЕЖАХ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ**

Синкретичні другорядні члени речення створюють цілісну систему, центром якої слід визнати особливий тип синкретичних членів речення – дуплексив.

Термін «дуплексив», запропонований Л.Чесноковою, не є загальноприйнятим. У чеській мовознавчій літературі йому відповідає термін «dopinek» (Я.Светлик). Г.Тимофєєва, Ф.Смагленко та ін. користуються терміном «предикативне означення». «Дуплексив» ми кваліфікуємо як особливий неприслівний поширювач речення, що залежить одночасно від підмета чи прямого об'єкта й присудка і пов'язаний з ними особливим синтаксичним зв'язком – тяжінням.

В українському мовознавстві речення з дуплексивами не були послідовно і вичерпно описані. Фрагментарно вивчались лише граматичні особливості таких структур. Проблеми, які виникають при вивченні цього конкретного мовного факту, визначаються характером підходу, теоретичними настановами, з позицій яких аналізується мовний матеріал. Одні мовознавці розглядали їх серед головних членів речення, кваліфікуючи їх як подвійні присудки (О.Шахматов, І.Вихованець) або як частину іменного складеного присудка з речовими зв'язками (О.Пешковський, Н.Шведова), інші – як особливий компонент структури речення (Н.Іваницька, Л.Чеснокова, О.Попов).

Дуплексив як другорядний член речення з подвійним відношенням не отримав належного місця в традиційній системі другорядних членів речення, хоча в мовній реальності члени з подвійним відношенням існують і являють собою явище, що постійно розвивається, частотність якого постійно збільшується.

В україністиці значного поширення набула думка І.Вихованця, який кваліфікує дуплексиви як компоненти речення, що перебувають у подвійних синтаксичних зв'язках і на формально-граматичному рівні витлумачуються як подвійні присудки [1, с.90]. Користується цим терміном і Н.Іваницька, проте частіше такі елементи у структурі речення вона називає узагальнено – «синтаксичними компонентами з подвійною причленною залежністю» [3, с.28]. Г. Золотова кваліфікує компонент із подвійним синтаксичним зв'язком як предикативне означення [2, с.302].

Причиною появи і функціонування дуплексива є потреба у вираженні синкретичної семантики, більш багатой, ніж у типових членів речення, якими неможливо передати чималу кількість відтінків значень. Причому в дуплексиві синкретизм виявляється як у плані змісту, так і в плані вираження, що дозволяє передати мінімальною кількістю мовних засобів більш складний комплекс синтаксичних відношень. Оскільки зміст синтаксичних категорій і засобів – це їх синтаксичне значення, а структурні особливості вживання в складі більш складного синтаксичного цілого – це синтаксична функція, то виявляється, що дуплексив як елемент системи членів речення визначається відповідно до синтаксичної функції і синтаксичного значення.

Дуплексив виступає неголовним компонентом синтаксичної структури речення, завжди пов'язується з компонентом-присудком, вираженим дієслівною формою, і компонентом-підметом, вираженим іменником або іншим субстантивованим словом, наприклад: *Вона прийшла після засідання напружена й насторожена* (4, с.63)*; *Вони сиділи серед місячної галявини замріяні і щасливі* (с.9).

*Роздобудько І. Гудзик. – Харків: Фоліо, 2006. – 222 с. Далі, покликаючись на це видання, вказуватимемо лише сторінку.

У семантичному плані специфіка дуплексива виявляється в одночасному вираженні двох синтаксичних відношень (двох синтаксичних значень – атрибутивного й обставинного або атрибутивного й об'єктного) до двох граматично різних слів – до імені та дієслова (або, іншими словами, до двох різних членів речення – до іменного та дієслівного): по відношенню до імені дуплексив виражає атрибутивні відношення, по відношенню до дієслова – обставинні або об'єктні.

Зважаючи на те, що спосіб вираження членів речення є одним із найважливіших серед структурних властивостей синкретичних другорядних членів речення і між членами речення та частинами мови існує тісний зв'язок, суттєвим стає те, що на формально-граматичному рівні для вираження дуплексива типовою частиною мови є прикметник, для якого ця синтаксична функція є первинною. Однак на семантико-синтаксичному рівні на атрибутивну ознаку цього члена речення нашаровується предикативна, а отже дуплексив є неморфологізованим членом речення, поєднуючи різну семантику.

Неморфологізовані члени речення завжди синкретичні, хоча синкретизм у них може виявлятися різною мірою: питома вага властивостей, що поєднуються, може бути різною, як у дуплексиві, коли частина властивостей предиката менша за основну семантику атрибутивності.

На формально-граматичному рівні речення основною ознакою дуплексива є його двобічний синтаксичний зв'язок: з одного боку, з іменем (підметом чи прямим об'єктом поширювачем), а з другого – з дієсловом-присудком. Оскільки дуплексиви в комунікативній реалізації речення виявляються актуалізаційними компонентами, то саме вони несуть основне семантичне навантаження і ніби «відсувають» на задній план дієслово-присудок. Проте твердити, що за цих умов дієслова десемантизуються, немає підстав. Вони тільки дещо послаблюють своє значення, оскільки за умови актуалізації саме дуплексив містить у собі «максимум ознаки», що стосується суб'єкта чи об'єкта.

Одночасна залежність дуплексива від двох членів речення – підмета і присудка чи об'єкта і присудка – вирізняє його в системі головних і другорядних членів речення. У зв'язку з цим постає проблема статусу цього компонента, який не піддається однозначній класифікації як головний чи поширюючий член речення, оскільки ним виражаються різні семантичні відношення.

Аналізуючи дуплексив, ми не прагнемо його категорично кваліфікувати, а, вказуючи на основні ознаки, припускаємо існування різних поглядів на цю проблему, однак схилиємось до думки, що подібні компоненти слід вирізняти окремо в традиційній системі членів речення і розглядати як самостійні компоненти структури речення, що посідають проміжне місце в системі головних і другорядних членів речення.

Як системні принципи для визначення дуплексива приймаються: 1) характер відношення до основного граматичного значення речення – предикативності, а також особливості синтаксичних відношень, що виникають тільки в реченні та зумовлені, у свою чергу, лексико-граматичною природою взаємопов'язаних членів речення – дуплексивом – підметом – присудком, тобто лексико-граматичними властивостями не лише цього члена речення, а й тих слів, до яких цей член речення відноситься; 2) особливості синтаксичного зв'язку; 3) семантико-синтаксична функція дуплексива; 4) його морфологічне вираження.

Чинна класифікація другорядних членів речення охоплює лише речення з одинарним відношенням (одинарне атрибутивне, об'єктне й обставинне відношення). Отже, першим етапом класифікації повинно бути протиставлення другорядних членів за характером відношень – другорядні члени з одинарним відношенням і другорядні члени з подвійним (бінарним) відношенням. Однак тут постає інша проблема – складність розмежування семантичних відтінків синкретичних членів речення та відсутність чітких критеріїв їх ідентифікації.

Ознака *одинарності* і *неодинарності* відношень є диференційною при протиставленні означення, додатка й обставини, які традиційно виділяються, а також і при

кваліфікації дуплексива. Існує потреба в розмежуванні понять «*однократна і подвійна залежність*» і «*одинарне та подвійне відношення*». Хоча ознака подвійної залежності й впливає з наявності подвійних відношень, однак у структурі речення існують окремі позиції, перебуваючи в яких, дуплексив регулярно має одинарну залежність, незважаючи на наявність подвійних відношень. До таких позицій належать: позиція дуплексива при інфінітиві, який є підметом двоскладного речення і головним членом інфінітивного речення (*Вранці прибігти до моря першим – велике щастя для відпочиваючих у цій місцевості* (с.87); *Прибігти б до моря першим*): позиція дуплексива при особовій формі дієслова, яка є головним членом в односкладних означено-особових реченнях (*Зроби першим...* (с.107); *Сьогодні я прийшов знесилений і роздратований як ніколи* (с.34)); позиція дуплексива при інфінітиві, який є означенням (*Її непересічне бажання бути незалежною доводило мене до відчаю* (с.68)).

Наявність подвійних відношень при одинарній залежності доводиться шляхом трансформацій, наприклад: *...прибігти до моря першим — прибігти до моря й при цьому бути першим*; *... прийшов знесилений і роздратований —коли прийшов, був знесилений і роздратований* і т. п. І справді, в цих реченнях не названий той предмет (особа), який є носієм ознаки, вираженої елементами «*перший*», «*знесилений і роздратований*», тому атрибутивне відношення не є зв'язком, як залежність від якогось імені, незважаючи на те, що елементи «*перший*», «*знесиленим і роздратованим*» є носіями подвійних відношень. Таким чином, ознака подвійної залежності не є диференційною для дуплексива.

Л.Чеснокова в сфері другорядних синкретичних членів із подвійним відношенням виділяє два функційно-семантичні класи: атрибутивно-обставинний і атрибутивно-об'єктний. Перший клас членів речення з подвійним відношенням позначає ознаку предмета, яка одночасно вказує на обставини, за яких спостерігається ця ознака, наприклад: *Я почав монтувати рекламні ролики ще підлітком* (с.28), тобто *підлітком* = *коли був підлітком*. Атрибутивно-об'єктний дуплексив «позначає ознаку предмета, яка одночасно є об'єктом дії і виявляється у предмета тільки в результаті цієї дії» [с.73]. Такий тип дуплексива, на думку Л.Чеснокової, спостерігається при дієсловах типу *працювати, служити, оформити, оформитися, зарахувати, влаштувати, зробити, зробитися, вважати, вважатися* та ін., наприклад: *Тепер я вже вважався спеціалістом* (с.34). Тут словоформа *спеціалістом* позначає атрибутивно-предикативну ознаку особи й одночасно є об'єктом дії. Подібне твердження має повне право на існування, але часто виникають труднощі у розмежуванні обох типів дуплексивів через недостатню мотивованість їх відмінностей.

Дуплексив з іншими компонентами позиційної структури речення пов'язується особливим двобічним синтаксичним зв'язком неприслівного типу – *тяжінням*, який функціонує лише на рівні речення і не може розглядатися серед різних типів прислівного зв'язку (як-от: узгодження, керування, прилягання тощо), оскільки свої специфічні особливості виявляє лише на рівні речення, а не словосполучення.

У семантичному плані специфіка дуплексива виявляється в тому, що дуплексив виражає одночасно два синтаксичних відношення (два синтаксичних значення – атрибутивне й обставинне або атрибутивне й об'єктне) до двох граматично різних слів – до імені й до дієслова: за відношенням до імені дуплексив виражає атрибутивні відношення, за відношенням до дієслова – обставинні чи об'єктні.

Атрибутивні відношення в дуплексиві відрізняються від атрибутивних відношень, притаманних означенню, тим, що ознака, названа в дуплексиві, характеризує предмет у плані відносного і тільки відносного часу: дуплексив називає ознаку, яка виявляється у предмета у визначеному відношенні до його дії – чи як ознака, одночасна з дією, названою самим дієсловом, чи як ознака, що передує дії, названій дієсловом. Атрибутивні ж відношення в означенні позначають ознаку, яка міститься в предметі безвідносно до часу.

Ознака, що виражається дуплексивом у відношенні до дієслова, залежно від семантичного розряду дієслова виступає або як обставинна, або як об'єктна характеристика дії. Наприклад, при дієсловах *вважати, призначати, влаштувати (влаштуватися), зробити, працювати, слугувати* і т. ін. дуплексиви мають атрибутивно-об'єктне значення (*Її всі визнавали талановитою* (с.172); *Мене призначили завідуючим кафедрою кінематографії* (с.67)). При дієсловах *почувати (себе), називати, дражнити, уявляти, зображувати* дуплексив обов'язково має атрибутивно-обставинне значення (*Я почувався розбитим...* (с.205)). При всіх останніх дієсловах дуплексив зазвичай має атрибутивно-обставинне значення, хоча може мати й атрибутивно-об'єктне.

Часткові значення обставинних відношень у дуплексиві можуть бути різноманітними: можна виділити значення способу дії (*Мене ніколи не називали багатієм...* (с.107)); значення часу (*Ще зовсім молодим я був вимушений піти до армії* (с.35)); значення співвідносного стану (*Вона повернулася з інституту втомленою...* (с.46)); значення черговості (*Я піднявся на гору другим* (с.2)), значення аспекту (*Мене знали як доброго режисера* (с.54)), значення причини (*Я всім казав, що мене виключили з інституту як порушувача дисципліни...* (с.36)), значення умови (*Її не бути одною ніколи, бо в неї є ви...* (с.205)) та ін.

Основною структурною ознакою дуплексива є подвійний зв'язок, що виражає подвійну залежність одночасно від двох частин мови – іменника та дієслова. З іменником дуплексив узгоджується у роді, числі та відмінку (або в числі та роді, або тільки в числі), а з дієсловом дуплексив знаходиться у зв'язку керування (керується дієсловом) або у смисловому, формально не вираженому зв'язку прилягання. Наприклад: *Я побачив його щасливого – Я побачив його щасливим...* (с.85). У першій конструкції дуплексив «щасливого» узгоджується із займенником «його» у роді, числі та відмінку, а у другій – із займенником тільки у роді та числі. Але у першій конструкції він прилягає до дієслова, а в другій – керується дієсловом.

Однією з актуальних проблем у сучасній лінгвістиці є проблема *розмежування предикативного означення й дуплексива*. Навколо цієї проблеми існує чимало суперечливих концепцій.

У сучасній українській мові прикметник зі значенням предикативної ознаки – явище звичайне, тому нерідко лексема з основною семантикою в складі присудка є інформативною і структурно факультативною, що послаблює її лексичну значущість. Формами словозміни прикметників є форми роду (для однини), числа і відмінка. Зв'язок з іменником для прикметника типовий і зумовлений його лексико-граматичним значенням як частини мови. Залежність прикметника від дієслова не зумовлена лексико-граматичними ознаками прикметника. Зв'язок прикметника як залежного компонента з дієсловом обмежений певною функцією слова і тому може бути кваліфікований як конструктивно зумовлений.

Формами словозміни іменників є форми відмінка і числа. Пасивне сполучення іменника, зумовлене його лексико-граматичними особливостями як частини мови, на відміну від прикметника, припускає його зв'язок із будь-якою частиною мови і реалізується за рахунок уживання іменника в певному відмінку. Залежно від синтаксичного значення іменного компонента предикативне означення може бути припідметовим (присуб'єктивним), коли одночасно відноситься до підмета і присудка, і придодатковим (приоб'єктивним) при залежності від додатка і присудка. Центральною для присуб'єктивного предикативного означення є модель «*ім'я (підмет) — дієслово в особовій формі (присудок) — предикативне означення*», напр.: *Вона повернулася схвильованою*.

Виражені прикметниками предикативні означення вживаються переважно в знахідному чи родовому відмінках, зрідка – в орудному відмінку (орудному напівпредикативному), наприклад: *Додому повернувся я пізно вночі і застав Ліку стомлену, напівсонну* (с.143); *Правду кажучи, я не знайшов нічого такого у тому*

відвертому листі від неї (с.181); *Життєві труднощі зробили її дорослішою* (с.84). Загалом форми родового, знахідного й орудного відмінків зумовлені специфічною синтаксичною функцією, а не особливостями дієслів – стрижневих слів. На основі аналізованого мовного матеріалу зробимо висновок, що дієслова різних лексичних груп можуть виступати в ролі дієслівного компонента досліджуваних конструкцій. Найтиповішою формою вираження припідметового предикативного означення є орудний предикативний (*Після відпочинку вона повернулася щасливою* (с.149). Крім орудного відмінка, засобами вираження припідметового предикативного означення є субстантивні моделі з прийменниками *без, за, під, у (в), з*, наприклад: *Це сталося, коли я був ще хлопцем* (с.27); *Його справді можна було прийняти за якогось незвичайного Ієланума* (с.192). Приоб'єктний дуплексив виражається найчастіше орудним напівпредикативним відмінком, наприклад: *Він уявляв її засмученою* (с. 77).

Особливим напрямом вивчення предикативного означення є розгляд його з погляду трансформаційного синтаксису. Очевидно, специфіка аналізованого явища закладена на рівні взаємодії (схрещування) ядерних речень, причому схрещування особливого типу, яке призводить до виникнення, наприклад, звичайних означень або інших синтаксичних явищ. Метод трансформаційного аналізу предикативних означень може застосовуватись на певному етапі лінгвістичного дослідження: після встановлення шляхом інших методів усього набору конструкцій, які репрезентують досліджуване мовне явище. Трансформаційний метод використовується при відмежуванні предикативного означення від означення, складеного іменного присудка, обставини і додатка. Наприклад, речення з предикативним означенням можна трансформувати у складнопідрядне речення з підрядним часу, а означення не допускає такої трансформації, пор.: *Ще позавчора бачив його веселого й щасливого* (с.9) (предикативне означення) — *Ще позавчора бачив його, коли він був веселий і щасливий; А він, нещасний, ще не знав, що це була правда* (с.6).

Принципово важливим є те, що дуплексив одночасно залежить від іменника і дієслова в будь-якій їхній формі та функції. Це означає, що дуплексив, виражаючи обставинні або об'єктні відношення, може відноситися до дієслова (пояснювати дієслово) у будь-якій із його форм – до власної форми, дієприкметника, дієприслівника, інфінітива (так само, як і обставина й додаток можуть пояснювати будь-яку форму дієслова). А іменник, який пояснюється дуплексивом, може мати будь-яку відмінкову форму (так само, як і іменник, до якого відноситься визначення, що його пояснює).

Ми спеціально акцентуємо увагу на цьому положенні, оскільки саме воно (положення – В.О.) відмежовує дуплексив від традиційного розуміння предикативного означення (суб'єктного й об'єктного предикатива). Справа в тому, що предикативне означення відноситься одночасно або до підмета і присудка, або до присудка і прямого додатка. Такий підхід довгий час штучно обмежував пошуки дослідників вузьким колом двох конструкцій і не давав змоги побачити вже існуючу у мові широку систему функціонування такого явища.

Суттєвою структурною ознакою дуплексива є його здатність у деяких випадках порушувати узгодження у відмінку з іменником, від якого він залежить, і мати форму орудного відмінка (орудного предикативного).

Орудний предикативний з'явився на місці так званих других відмінків, а саме на місці трьох других відмінків – другого називного, другого родового й другого давального. Деякі розряди слів (передусім іменники) міцно закріпились у формі орудного відмінка та втратили змогу мати форму другого відмінка при значенневих дієсловах, інші (синтаксичні прикметники) в сучасній українській мові мають варіантні форми: другий називний – орудний, другий давальний – орудний (*Ліка приїхала хвора... / Ліка приїхала хворою...*(с.198); *... їй слід було приїхати здорової / ...їй слід було приїхати здоровою* (с.98)).

Залежно від цього всі дуплексиви поділяємо на дві групи (дві моделі

конструкцій із дуплексивом). Одна група характеризується здатністю мати форму орудного відмінка на місці других відмінків; інша група характеризується тим, що форми других відмінків не замінюються формою орудного відмінка, але в цій групі є така особливість: якщо означуваний дуплексивом іменник уживається з прийменником, то цей прийменник може повторюватися і перед дуплексивом (навіть якщо він виражений синтаксичним прикметником): *Тобі буде важко зі мною, з непередбачуваною* (с.123); *У нього першого (у нього у першого) відбулося поєднання таких несамовитих почуттів* (с.189)).

Дуплексив – це ціла система синкретичних членів речення, одні з яких поєднують значення атрибутивні й обставинні, інші – значення атрибутивні й об'єктні. У зв'язку з цим виникає проблема відмежування дуплексива від означення, по-перше; проблема відмежування дуплексива від присудка (складеного іменного присудка), по-друге; проблема відмежування дуплексива від обставини, по-третє; проблема відмежування дуплексива від додатка, по-четверте. Зважаючи на те, що дуплексив і означення, дуплексив і складений іменний присудок, дуплексив і обставина, дуплексив і додаток мають дещо спільне (поряд із відмінним), то у мові спостерігаємо зону перехідності між названими членами речення, що викликає різноманітну й досить часто суперечливу кваліфікацію. Розглянемо основні типи співвідношення дуплексива з іншими членами речення й ознаки, що лежать в основі їх розмежування.

Дуплексив і означення. Необхідність відмежування дуплексива від означення виникає практично у двох випадках: по-перше, за інверсії узгодженого означення, відриванні його від означуваного слова, і, по-друге, при аналізі відокремленого узгодженого означення, що поєднує атрибутивне й обставинне значення. Для відмежування названих членів речення слід урахувати такі властивості:

1. дуплексив означає часову ознаку предмета (ознака належить предмету в плані відносного часу). Означення ж виражає постійну, позачасову ознаку предмета;
2. дуплексив у називному й давальному відмінках (давальний тільки зі значенням суб'єкта) може бути замінений формою орудного відмінка; означення (узгоджене) не може змінювати свою відмінкову форму;
3. речення з дуплексивом може бути трансформоване у складнопідрядне речення з підрядним часу; означення не допускає такої трансформації.

Наприклад:

Дуплексив	Означення
<p><i>Ще рік тому я бачив його <u>живого</u>, бо він радів життю, а тепер він здавався <u>відірваним</u> від усього, навіть від самого себе (с. 174).</i></p> <p><i>Перед малюванням пензлі слід добре висушити й <u>сухі</u> занурити в олію (с.163).</i></p> <p><i>Інколи ближче до ранку його приведуть <u>знесилоного</u>, <u>несхожого</u> на самого себе (с.174).</i></p>	<p><i>Світло падало так, що все мені видавалося занадто яскравим, як на картинах імпресіоністів(звичайно, тоді я не знала, що вони існують): <u>червона дерев'яна</u> підлога (тоді вона була пофарбована і блищала на сонці, мов лід), <u>жовтогарячі</u> квіти на шторах, <u>світлі стіни</u> (мати завжди любила чисті кольори)(с.104).</i></p> <p><i>У <u>широкому</u> та <u>прямому</u> промені <u>призахідного</u> сонця танцювали <u>золоті балерини</u>... (с.104)</i></p>

Прикметники *червона, дерев'яна, жовтогарячі, світлі, широкому, прямому, призахідного, золоті* у колонці справа виражають постійну ознаку предмета; а

прикметники *живого, сухі, знесиленого, несхожого* передають тимчасову ознаку. Всі прикметники (конструкції зліва) можуть бути замінені формами орудного відмінка: *Ще рік тому я бачив його живим, бо він радів життю, а тепер він здавався відірваним від усього, навіть від самого себе; Перед малюванням пензлі слід добре висушити й сухими занурити в олію; Інколи ближче до ранку його приведуть знесиленим, несхожим на самого себе.*

Або ще:

Дуплексив	Означення
<i>...<u>Сонну</u> її заливало дощем... (с.176) <u>Маленька</u> вона була <u>страшенна</u> <u>бешкетниця</u> (с. 17).</i>	<i><u>Звиклу до розкоші</u>, її <u>дратували такі прості й небагаті чоловіки</u>, як я (с.74). <u>Вона, <u>зняковіла</u></u>, <u>здалась мені справжнім янголом</u> (с.215).</i>

Відокремлені означення (у колонці справа) відрізняються від дуплексива так само, як і невідокремлені, позачасовим характером вираженої ними ознаки, нездатністю замінюватись формою орудного відмінка, неможливістю трансформуватися у складнопідрядне речення з підрядним часу.

Дуплексив і складений іменний присудок. Дуплексив відрізняється від складеного іменного присудка тим, що він позначає ознаку предмета в плані відносного часу (ознака характеризує предмет одночасно з дією), а присудок називає ознаку предмета в плані абсолютного часу. Крім того, конструкції з дуплексивом мають повнозначне дієслово, тоді як у присудку використовується дієслово з послабленим лексичним значенням. Проте, найбільш суттєвою ознакою дуплексива, яка не дозволяє розглядати його як аналітичну форму, є той факт, що між дієсловом і дуплексивом встановлюються значні синтаксичні відношення (найчастіше обставинні), що дозволяє трансформувати конструкції з дуплексивом у складні речення з підрядним часу: *Вона повернулася розчуленою (с.27) — Коли вона повернулася, вона була розчуленою.* То ж, дуплексив і складений іменний присудок відрізняються тим, що конструкції з дуплексивом трансформуються в складнопідрядне речення з підрядним часу, а складений присудок виступає як аналітична форма і в синтаксичному відношенні як єдине ціле, а значить і не трансформується. Пор.: *Вона вийшла зустрічати мене така весела (с.132) – конструкція з дуплексивом трансформується у складнопідрядне речення Вона вийшла зустрічати мене, коли була (така) весела. Відповідно в реченні зі складеним іменним присудком трансформація неможлива, наприклад: Два тижні вона ходила несамовита (с.135).*

Розмежування дуплексива з об'єктним значенням і складеного іменного присудка можна проводити методом заміни: конструкція з дуплексивом замінюється конструкцією зі зворотом „в якості когось”: *Працює кінематографом – Працює в якості кінематографа* (с.34). Конструкції зі складеним іменним присудком не можна замінити конструкціями зі зворотом „в якості”: *Вона стане великим художником.*

Проблема розмежування *дуплексива й обставини* виникає в тих випадках, коли дуплексив виражається незмінними формами (компаративом). Конструкції з дуплексивом, вираженим компаративом, трансформуються в конструкції з повними формами прикметників, що узгоджуються в роді та числі з іменним компонентом конструкції, наприклад: *Тоді він виглядав старіше, ніж зараз (с.66) — Тоді він виглядав старішим.* Для обставини така трансформація неможлива, наприклад: *Він [Денис] відчував себе значно краще* (с.7).

Таким чином, між дуплексивом, з одного боку, й означенням, обставиною та складеним іменним присудком, з другого, існує зона прихованої перехідності, в межах якої явище синкретизму, маючи різний ступінь вияву, розглядається на семантичному рівні, не виключаючи й формальної репрезентації.

За умови особливої (посиленої) актуалізації у структурі речення дуплексив

може відокремлюватися. Найбільшу схильність до відокремлення має дуплексив, постпозитивний щодо присудка і відмежований від нього іншими членами речення, наприклад: *Начальник тарабанів пальцями по поручню вежі, засмучений службовими неприємностями* (с.37). Відокремлення дуплексива підтверджує його самостійність і відповідно виділення в окремий різновид предикативних конструкцій.

Ураховуючи структурно-семантичні особливості компонентів із подвійним синтаксичним зв'язком – тяжінням, що знаходить своє відображення тільки на рівні речення, а також предикативно-атрибутивні, предикативно-обставинні чи предикативно-об'єктні семантико-синтаксичні відношення, приходимо до висновку про вирізнення подібних компонентів у традиційній системі членів речення, розглядаючи їх як самостійний компонент структури речення, що посідає проміжне місце в системі головних і другорядних членів речення. Причому речення з дуплексивами – це особливий різновид формально простих, семантично неелементарних асиметричних структур, де спостерігаємо розбіжність між планом вираження і планом змісту: монопредикативне речення з дуплексивом виражає такий зміст, який співвідноситься зі змістом простого речення.

Аналізуючи синкретичні семантико-синтаксичні відношення в реченні з дуплексивом, слід розрізнити значеннєвий синкретизм і функційний синкретизм засобів вираження відношень. Синкретизм плану змісту звичайно підтримується функційним синкретизмом: синтезовані властивості мають відповідне оформлення, тобто синтаксичні засоби (форма слова, службові слова, інтонація та порядок слів) інтерпретуються як мовні репрезентанти семантико-синтаксичних відношень. Отже, значеннєвий синкретизм дуплексива взаємопов'язаний із функційним синкретизмом засобів вираження семантико-синтаксичних відношень, а також зумовлений ним, а саме: особливостями синтаксичного зв'язку тяжіння і невідповідністю змісту і форми вираження дуплексива, що зумовлено його лексичною і граматичною природою. Речення з дуплексивом – особливий різновид формально простих, семантично неелементарних структур, що посідають у синтаксичній системі української мови помітне місце поряд із реченнями з детермінантними членами та деякими іншими членами речення, наділеними потенційною предикативністю.

Отже, аналіз формально-граматичної структури речень із дуплексивами у зв'язку з їх власне-семантичною структурою показує, що дуплексив – це окремий неприслівний поширювач речення, що водночас залежить від імені (підмета чи прямого об'єктного поширювача) й дієслова (присудка) і пов'язаний з ними двобічним синтаксичним зв'язком – тяжінням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наукова думка, 1992. – 222 с.
2. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. – М.: Наука, 1973. – 351с.
3. Іваницька Н.Л. Синтаксис простого речення: Складні випадки аналізу. – К.: Вища школа, 1989. – 62с.
4. Роздобудько І. Гудзик. – Харків: Фоліо, 2006. – 222с.
5. Чеснокова Л.Д. Семантические типы предложения с двойными отношениями. – Ростов н/Д: Изд-во Рост. пед. ин-та, 1973. – 104 с.